ध्वन्यालोकस्योपरि सहृदयालोकापरसंज्ञं **लोचन**-नामकं प्रौढतरं व्याख्यानमस्ति। तत्र लोचनमिति नामकरणे ध्वन्यालोकस्य **चन्द्रिका**ख्या व्याख्या बीजम्। उक्तंच लोचने—'किं लोचनं विना लोको भाति चन्द्रिकयापि हि।' इति। इमानि ध्वन्यालोकलोचनानि **मम्मटस्य** प्रतिभारूढानि काव्यप्रकाशस्य सर्वोत्कृष्टत्वे बीजमजनि। यत्प्रकाशेऽनेकेऽलंकारनिबन्धाश्चकाशिरे। आनन्दवर्धनाचार्यस्य समयस्तु—

'मुक्ताकणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः।
प्रथां रत्नाकरश्चागात्साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः॥'

इति कह्लणस्य राजतरङ्गिणीश्लोकेन (५।३९) अवन्तिवर्मसमकालिकः। अवन्तिवर्मणो राज्यं ८५५ खिस्ताब्दात् ८८४ खिस्ताब्दपर्यन्तं सुप्रसिद्धम्।

उदयनः।

न्यायवार्तिकतात्पर्यपरिशुद्धि-किरणावल्यादिग्रन्थरचयिता न्यायाचार्यपदाङ्कित उदयनाचार्यो मिथिलामण्डले गौडमण्डले वा बभूव। सोऽयं प्रशस्तपादाचार्यप्रणीतस्य पदार्थधर्मसंग्रहस्य न्यायकन्दल्याख्यटीकाकाराद् भट्टश्रीधराद् अधस्तनस्तत्समानकालिको वेति कन्दलीकिरणावल्योः संवादेनावधार्यते[1]। कन्दलीनिर्माणकालस्तु—

'त्र्यधिकदशोत्तरनवशत (९१३) शाकाब्दे न्यायकन्दली रचिता।
श्रीपाण्डुदास्ययाचितभट्टश्रीश्रीधरेणैषा॥'

इति। अर्थात् ९१३+७८=९९१ खिस्ताब्दः। **गोवर्धनाचार्य** आर्यासप्तशत्यन्ते स्वशिष्यत्वेन सादरमुदयनं स्मरति—

'उदयन-बलभद्राभ्यां सप्तशती शिष्यसोदराभ्यां मे।
द्यौरिव रविचन्द्राभ्यां प्रकाशिता निर्मलीकृत्य॥'

इति। गोवर्धनश्च वङ्गाधिपतेर्लक्ष्मणसेनस्य सभायां विद्वत्पञ्चरत्नेष्वन्यतम आसीद् इति तस्यैव सभासद्मनि शिलायामुत्कीर्णादस्माच्छ्लोकाज्ज्ञायते—

'गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः।
कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च॥'

स बल्लालसेनसूनुर्लक्ष्मणसेनस्तु खिस्तैकादशशताब्द्याश्चरमभागपर्यन्तं वङ्गानशात् वङ्गमैथिलप्रसिद्धो लक्ष्मणसेनभूभुजः संवत्सरोऽपि यस्य त्रिंशदधिकसहस्र (१०३०) शकशताब्याम्, अर्थात् ११०८ खिस्ताब्दे प्रवृत्तिर्बभूव।

एवं च श्रीधराद् उदयनस्य अधस्तनत्वे उदयनगोवर्धनादयः समानकालिकाः सिध्यन्ति। तत्र **जयदेवो** गीतगोविन्दकारो न तु प्रसन्नराघवनाटककारः, मातापित्रोः कालस्य च भेदात्। जयदेवेन **गीतगोविन्दे** स्वसमानकालिकाः कवयोऽस्मारिषत—

---

१. अत्र श्रीचन्द्रकान्त-तर्कालंकारस्य श्रीविन्ध्येश्वरीप्रसादद्विवेदस्य च महामहोपाध्यायस्य न्यायकुसुमाञ्जलि-प्रशस्तपादभाष्यभूमिके अपि विलोक्ये.